

ВЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

О. М. Кутик

Україна, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

В нинішній Україні за умови її складного політичного та соціально-економічного становища особливо відчутне посилення негативного впливу на сучасну систему виховання молоді таких суспільних явищ, як аморальність, злочинність, зубожіння та інше, що призводить до падіння авторитету сім'ї та вчителя, знецінення освіти, зростання агресивності, жорстокості, нігілізму молодих людей. Тому тема формування сімейних цінностей у молодого покоління, без сумніву, є не лише актуальною, а й практично значущою.

Сімейні цінності були об'єктом дослідження багатьох вчених, серед яких К. Бадзирев, С. Бурова, Б. Говако, І. Голод, А. Харчев; дослідження сімейних уявлень знайшло своє відображення в роботах Т. Андрєєвої, Р. Овчарової, В. Сисенко, Б. Шапіро. Однак тема особливостей формування сімейних цінностей молодого покоління в Україні в умовах трансформації суспільства розглянуто недостатньо.

Науковці під сім'єю розуміють об'єднання людей, які пов'язані шлюбом або кровною спорідненістю, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якому зумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення.

В сучасних філософських працях поняття «ціннісні орієнтації» розглядають з позиції сутнісних характеристик людини як важливу ознаку особистості, що зумовлює регулятивну функцію поведінки. Ми виходимо з того, що сімейні цінності – це позитивні й негативні показники значущості об'єктів, що відносяться до заснованої на єдності сумісної діяльності спільноти людей, пов'язані узами шлюбу–батьківства–спорідненості, у зв'язку із замученістю цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин.

Класифікація сімейних цінностей витікає з визначення сім'ї, їх можна розділити за елементами зв'язків у середині сім'ї. Виокремлюють три групи сімейних цінностей: цінності, пов'язані із шлюбними стосунками; цінності, пов'язані із батьківством, й цінності, пов'язані із спорідненістю (наприклад, братів та сестер). Серед цінностей спорідненості можна виокремити цінності наявності родичів, цінності взаємодії й взаємодопомоги між рідними, цінності патріархальної чи нуклеарної сім'ї [3, С. 155].

В умовах суспільних трансформацій України проблему формування сімейних цінностей слід розглядати як частину проблеми соціалізації молодого покоління в цілому. Формування сімейних цінностей уявляє собою соціальний процес становлення та подальшого розвитку у молодого покоління уявлень про зміст сімейних норм, сімейних ролей, а також уявлень про різні сторони сімейних відносин, характерних для того чи іншого типу сімей.

Ми погоджуємося з думкою Т. Гурка, що на відміну від стабільного, суспільство, яке знаходиться на стадії трансформації, або кризове суспільство має обмежені мікросоціальні ресурси для формування ідентичності (особистої або соціальної), в наслідок чого відбувається звернення до мікросоціальних основ функціонування суспільної системи [1, С. 96]. При цьому, якщо приналежність до етносу може бути умовним, то сім'я є тією спільнотою, до якої безпосередньо належить людина, в якій вона живе та існує, на яку орієнтується у виборі власних дій. На фоні зниження загального рівня життя, політичної нестабільності, зміни звичного соціального

середовища, зростання конкурентних відносин в професійній сфері потреба людини в приналежності до сімейної групи та ототожнення себе з нею невідмінно зростає. Саме родина становиться спільнотою, в якій людина отримує психологічну підтримку та визнання, в якій вона почуває себе впевнено та в безпеці. За думкою К. Леша, в бездуховному суспільстві, яке розшматовується протиріччями, «сім'я стала ототожнювати собою єдине джерело емоційної опори для її членів», саме вона дає людині основу для формування нової ідентичності, стійких основ свого соціального життя [2, С. 95].

На сучасному етапі відбувається трансформація сім'ї як соціального інституту, що є характерним для індустріально розвинених країн. В сфері сімейних відносин відбувається накладення одну на одну декількох тенденцій, які протирічуть одна одній, що викликає орієнтацію на різні способи організації сім'ї. На теперішній час, сімейні цінності у молодого покоління уявляють собою конгломерат цінностей, які включають в себе цінності патріархальної, нуклеарної сімей та типа сім'ї, яка характерна для індустріального суспільства.

Для патріархальної сім'ї є обов'язковим вінчання, обов'язковість шлюбності, табу на розлучення, табу на переривання вагітності, табу на секс до шлюбу, табу на народження дітей без шлюбу. Для нуклеарної сім'ї характерно зареєстрований шлюб, можливість безшлюбності, можливість розлучень та переривання вагітності, дошлюбний та гедоністичний секс, позашлюбне народження дітей. Для сімей в постіндустріальному суспільстві характерно різноманіття видів сімейних відносин, незареєстрований шлюб, одностатеві шлюби, нотаріально завірений шлюбний договір (при реєстрації шлюбу), різноманіття та легалізація різних видів сексуальної поведінки.

Трансформація сімейних цінностей знаходить свій вираз в наступних процесах:

1) високий рівень розлучень, зростання позашлюбної народжуваності дітей призвело до збільшення числа неповних сімей;

2) зниження життєвого рівня – погані житлові умови, низький рівень сімейного бюджету, безробіття;

3) формування нуклеарної сім'ї, послаблення сімейних зв'язків, зростання рівня смертності;

4) погіршення здоров'я членів сім'ї, особливо дітей;

5) призведення надмірної зайнятості та нервових перевантажень батьків до зниження якості сімейного виховання, до загострення конфліктності через стреси та депресії.

В той же час, що є позитивним фактом, цінність сім'ї і довіра до неї залишаються стабільно високою у суспільній свідомості. Так, за даними Інституту соціології НАН України, останніми роками (1994–2008) за рівнем довіри у населення сім'я займає перше місце серед усіх соціальних інститутів. Індекс довіри до неї в опитуванні населення 2008 року складав 4,6 %, тоді як індекс довіри до церкви – 3,5 %, до колег – 3,5 %, до засобів масової інформації – 2,9 %, міліції – 2,4 %, уряду – 2,4 % [4].

Цей факт пояснюється тим, що ідеал самої сім'ї, виплеканий на основі трьох головних чинників: давньослов'янської та давньоукраїнської сімейної культури, християнської (переважно православної шлюбно-сімейної етики) та загальноєвропейської (католицизм, протестантство, місцеві етнокультури). Українська родина здавна вирізнялася прагненням до подружньої вірності, піклуванням про дітей, батьків і старших членів родини, пошаною до предків, взаємної любові батьків, злагодою і довірою до членів сім'ї, допомогою слабшим членам сім'ї.

Підтвердженням цього можуть слугувати думки сучасних старшокласників, які вважають, що провідним мотивом вступу до шлюбу для представників обох статей є романтична любов («можливість жити разом з коханою людиною»); на другому місці

для дівчат – «спільність поглядів, смаків та життєвих інтересів з обраною людиною і можливість жити поруч з такою людиною», а для хлопців – «народження дітей». Характерно, що мотив «через вступ у шлюб отримувати матеріальну підтримку від партнера» виявився доволі важливим для українських дівчат, зайнявши п'яте місце, тоді як хлопці поставили його на останнє, дев'яте.

За статистикою в сучасній Україні кожен десятий шлюб є громадянським. Головними причинами небажання укласти офіційний шлюб є зміна ціннісних пріоритетів населення й, зокрема, молоді. Найважливішими зараз є «бажання бути незалежною», «концентрація на кар'єрі», «бажання самореалізуватися». Докорінна якісна зміна ціннісних пріоритетів визначає трансформацію статевої моралі, сімейних стосунків, зміну соціокультурної позиції сім'ї і її ролі для суспільства і для окремої особистості. Від того, який ціннісний фундамент стосовно сім'ї буде сформовано, багато в чому буде залежати майбутній стан суспільства.

Таким чином, сучасне суспільство перебуває на етапі, коли одні цінності вже втрачено, а інших ще не вироблено. У нинішніх соціально-економічних і політичних умовах цінності та орієнтації населення стосовно родини змінюються, як і вся система особистісних цінностей.

За таких умов провідною функцією сім'ї можна розглядати як збереження, розвиток, перетворення та передача наступним поколінням системи цінностей, яка на суб'єктивному рівні є ціннісними орієнтаціями членів сім'ї. результатом цього процесу саме і є формування ідентичності кожного члена родини із сім'єю в цілому.

У більшості молодих людей немає чіткої орієнтації на той чи інший тип сім'ї, що пояснюється саме специфікою формування сімейних цінностей в умовах громадянських трансформацій в українському суспільстві.

Література:

1. Гурко Т. Д. Трансформація інститута сучасної родини. / Т. Д. Гурко // Социс. – 1995. – № 10. – С. 95–99.
2. Леш К. Семья – убежище в безсердечном мире / К. Леш // США: проблемы семьи. – М. : АН СССР, 1990. – С. 93–102.
3. Літвінова О. В. Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін / О. В. Літвінова // Теоретичні і практичні проблеми психології. – 2013. – № 2 (31). – С. 151–158.
4. Проект «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін», що здійснюється Інститутом соціології НАН України починаючи з 1994 року і по 2010 рік. Генеральний директор проекту – академік НАНУ – В. М. Ворона. Опитування населення України проводяться кожен рік; вибіркова сукупність кожного опитування у середньому становить 1800 осіб і репрезентує доросле населення України (віком понад 18 років).